

УДК 655.339.174

КНИЖКОВІ ВИСТАВКИ-ЯРМАРКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА РИНКОВИЙ МЕХАНІЗМИ КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ

© Ж. М. Ковба, к.і.н., доцент, О. М. Барзилович,
ст. викладач, НТУУ «КПІ», Київ, Україна

Проанализировано развитие географии, календарности книжных выставок-ярмарок Украины, выявлены приоритетные для издателей маркетинговые инструменты выставочно-ярмарочной деятельности.

The development of geography and schedule of book fairs in Ukraine are analyzed. Priority market tools used by publishers during book fairs are defined.

Постановка проблеми

Диверсифікація каналів збуту книжкової продукції є актуальною з огляду на поступове відродження інтересу до читання, активізацію видавничої діяльності, закриття традиційних стаціонарних книгарень, часто вимушене внаслідок непопулярних рішень «згори». Одним з напрямів формування повноцінного книгорозповсюдження може бути активізація виставково-ярмаркової діяльності. На жаль, не усі книжкові виставки та ярмарки в Україні виправдовують сподівання організаторів та особливо учасників.

Аналіз попередніх досліджень

Періодика, у т.ч. наукова, розміщує огляди проведених виставково-ярмаркових заходів. Втім, не завжди афішуються прорахунки, особливо це стосується оцінки виставково-ярмаркової діяльності, ініційованої владними органами. Як наслідок, не передбачаються якісні

трансформації на користь досягнення основної мети — популяризації читання взагалі та вітчизняних видань зокрема.

Мета роботи

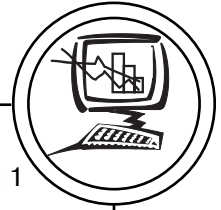
Представлене наукове дослідження має на меті обґрунтувати роль книжкових виставок-ярмарків як соціокультурного та ринкового механізмів книгорозповсюдження.

Результати проведених досліджень

Важливе місце у діяльності видавництва відіграють канали збуту їхньої продукції. Популярним серед видавців давно став вираз: «Книжку легше видати, ніж продати».

Специфіка розвитку гуртової і роздрібної книготорговельної мережі значною мірою вплинула на бурхливий розвиток комерційної і некомерційної виставково-ярмаркової діяльності. Одночасно, в соціальному плані, це показник реакції незрілого громадянського суспільства на ус-

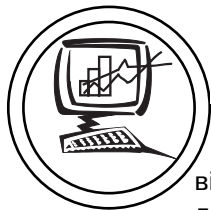
МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЦТВА

Таблиця 1

Перелік основних книжкових виставок-ярмарків,
проведених в Україні у 2008 р.

№	Дата	Назва	Місто	Організатор
1	21-24 лютого	Світ книги. Поліграфія. Реклама	Чернігів	ДВАТ «Чернігівкнига», Дирекція фестивально-виставкової діяльності
2	14-16 березня	Книжковий світ	Полтава	ВАТ «Полтавакнига», Дирекція фестивально-виставкової діяльності
3	10-14 квітня	Форум видавців — дітям у рамках Міжнародного наукового симпозиуму	Львів	ГО Форум видавців
4	19-21 квітня	III-й Київський весняний міжнародний книжковий ярмарок	Київ	Асоціація видавців та книгорозповсюджувачів України та Українська виставкова компанія «Медвін»
5	26-28 квітня	X-й Харківський міжнародний фестиваль книговидавців та книгорозповсюджувачів «Світ книги»	Харків	Концерн «Райський куточок»
6	17-19 травня	IX-а виставка «Українська книга на Одещині»	Одеса	Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького Асоціація видавців та книгорозповсюджувачів України
7	28-30 травня	Форум видавців у Києві	Київ	ГО «Форум видавців»
8	7-9 червня	Міжнародний книжковий ярмарок «XI Кримська весна»	Сімферополь	ВАТ «Кримкнига»
9	14-16 червня	Міжнародний книжковий ярмарок «XII Зелена хвиля»	Одеса	ДВАТ «Одесакнига», Компанія «Експо-південь-сервіс»
10	21-23 серпня	IV Київська міжнародна книжкова виставка-ярмарок	Київ	Державний комітет телебачення та радіомовлення України, ДВАТ «Укркнига», ДП «Дирекція фестивально-виставкової діяльності»
11	13-16 вересня	XV Національна книжкова виставка-ярмарок «Форум видавців» у Львові	Львів	ГО «Форум видавців»
12	13-16 вересня	Форум фантастів «Зоряний міст» у рамках 9-го фестивалю фантастики	Харків	Концерн «Райський куточок»
13	28-30 вересня	VII міжрегіональна виставка-ярмарок «Книжковий салон»	Херсон	Херсонська торгово-промислова палата
14	09-11 жовтня	IV книжкова виставка-ярмарок «Хортицькі джерела»	Запоріжжя	Українська виставкова компанія «Медвін», Управління у справах преси та інформації Запорізької обласної державної адміністрації
15	8-11 листопада	XI Київський міжнародний книжковий ярмарок «Книжковий світ»	Київ	Асоціація видавців та книгорозповсюджувачів України, Асоціація «Навчальна книга», Господарча асоціація книгорозповсюджувачів України, Українська виставкова компанія «Медвін»

МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЦТВА

відомлені і неусвідомлені незадоволені потреби масового культурного розповсюдження друкованої продукції [3].

Розглянемо локалізацію основних книжкових виставок-ярмарків в Україні за станом на 2008 р. Дані представлені в таблиці 1.

З метою дослідження конкурентних переваг виставок-ярмарків країни було проаналізовано ціни на основні послуги, що надаються організаторами (станом на 2008 р.). Джерела — прайс-аркуші Національної книжкової виставки-ярмарку «Форум видавців» (Львів), Книжкової виставки-ярмарку «Форум видавців» (Київ), Міжнародного наукового симпозиуму «Форум видавців — дітям» (Львів), Міжнародного фестивалю книговидавців та книгорозповсюджувачів «Світ — книги» (Харків), Міжнародного

книжкового ярмарку «Кримська весна» (Сімферополь), Книжкової виставки-ярмарку «Хортицькі джерела» (Запоріжжя).

Дані представлені у таблиці 2. Курси валют розраховані станом на 01.04.2008 року. При складній диференціації цін на виставкову площу взято ціну 1 м кв. в розрахунку на стенд площею 8 м кв.

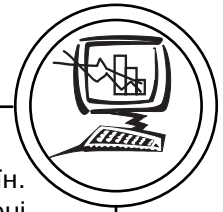
Більшість видавців цікавлять не лише умови оренди площі та ціни на неї, але й можливості, які вони отримають у разі участі у виставці. Переваги кожної з них перед іншими, перелік заходів, що плануються, список учасників, тощо. Організаторами виставок виступають громадські організації, комерційні структури та державні органи управління. За ініціативи Державного комітету телебачення та радіомовлення України та за участю

Таблиця 2

Ціни на основні послуги книжкових виставок-ярмарків, проведених в Україні у 2008 р.

Вид послуг	Вартість, грн.						
	ФВ Львів	ФВ Київ	ФВ дітям	Книжковий світ	Світ книги	Кримська весна	Хортицькі джерела
Обов'язковий реєстраційний внесок	100	150	50	400	120	320	300
Ціна за 1 м кв. об'єднаної площі	550	450	450	500	455	580	255
Реклама в каталозі, стор., ч/б	220	600	200	350	295	320	100
Реклама в каталозі, стор., кольорова	1400	1500	1000	1000	1540	800	150
Заочна (безстендова) участь	100	150	50	250	120	440	500

МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЦТВА

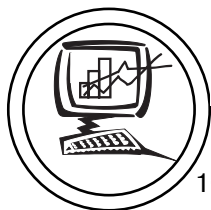

ДВАТ «Укркнига» і ДП «Дирекція фестивально-виставкової діяльності» проводяться кілька книжкових виставок-ярмарків в Києві. На регіональному рівні книжкові виставки-ярмарки підтримують Херсонська торгово-промислова палата, Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького, ДВАТ «Одесакнига», Управління у справах преси та інформації Запорізької обласної державної адміністрації, Львівська обласна державна адміністрація. Серед громадських організацій найбільш активні у виставково-ярмарковій діяльності «Форум видавців» та Асоціація видавців і книгорозповсюджувачів України. Комерційні організації, які регулярно беруть участь у підготовці книжкових виставок-ярмарків: Українська виставкова компанія «Медвін» (Київ), концерн «Райський куточок» (Харків), компанія «Експопівдень-сервіс» (Одеса).

Київська міжнародна книжкова виставка-ярмарок проходила в травні 2004, 2005 і 2006 рр. та розміщувалась у Міжнародному виставковому центрі на Лівому березі Дніпра, але вже 2007 р. час проведення було змінено на другу половину серпня, а виставку перенесено до приміщення Центру ділового та культурного співробітництва «Український дім», де й відбулась III Київська міжнародна книжкова виставка-ярмарок, організована Державним комітетом телебачення та радіомовлення України, ДВАТ «Укркнига», ДП «Дирекція фестивально-виставкової діяльності». Участь в ній взяли, крім вітчизняних, видавці з Російської Федерації, Білорусі, Румунії,

Польщі, Молдови та інших країн. На виставці були представлені видавництва, поліграфічні підприємства, бібліотеки, книжкові клуби, дитячі літературні журнали та газети. Київська міжнародна книжкова виставка-ярмарок «Книжкові контракти», організатором якої був Держкомтелерадіо України, також проводилась у Центрі ділового та культурного співробітництва «Український дім» в грудні 2007 р. Вітчизняним учасникам виставкові площі були надані безкоштовно. Виставка «Книжкові контракти» — один з численних заходів, що були здійснені в рамках «Року української книги» для подальшої популяризації і підтримки української книги, просування вітчизняної друкованої продукції на міжнародні ринки. Участь у виставці взяли близько 130 видавництв. На організацію, проведення і, в тому числі, надання безкоштовних площ усім вітчизняним учасникам виставки державою було виділено понад 600 тис. грн. [2].

Оцінка ефективності даних виставково-ярмаркових заходів досить неоднозначна. В офіційних матеріалах Держкомтелерадіо зазначається, що III Київську міжнародну виставку-ярмарок можна сміливо назвати успішною. «...продаж книжок на міжнародній виставці не менший, як на Львівському книжковому форумі, що засвідчує рекордне зростання рейтингу цього важливого книжкового заходу» [1]. З іншого боку, журналіст газети «Дзеркало тижня» Катерина Ботанова висловлює у своїй статті зовсім протилежну думку: «В Українському домі напередодні

МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЦТВА

16-ї річниці незалежності на цілком офіційному рівні вкотре відбулася відверта підміна понять. Державному комітету доцільно не лише звітувати про продаж на столичному ярмарку, але і протидіяти рейдерству щодо книгарень у центрі Києва і сприяти розвиткові мережі книжкового розповсюдження в країні...» [6].

Загалом, інформаційних повідомлень та відгуків у пресі про дані книжкові виставки є небагато, тому можна зробити висновок, що вони дійсно не були досить успішними, оскільки не створили цікавого інформаційного приводу.

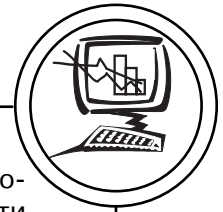
На львівському ярмарку з року в рік зростає кількість запрошених видавництв, відвідувачів та куплених книг. Проте серед схвальних відгуків можна знайти і досить багато критики. Наприклад, журналіст газети «Дзеркало тижня» Худицький В. говорить про те, що Львівський ярмарок все більше перетворюється на книжковий базар, основна мета якого — лише продаж і укладання угод. Натомість, він міг би стати транслятором ідей і позицій найавторитетніших книговидавців, які спрямовані на вироблення оптимальних правил для усіх учасників книжкового ринку. Ще одна складна проблема, що її, очевидно, доведеться в недалекому майбутньому вирішувати організаторам — це розширення площі, відведеної під виставку, оскільки переповнені підходи до ярмарку, як і неймовірна тиснява у години пік у коридорах, залах і на сходах львівського Палацу мистецтв, свідчать, що і з цим питанням у

Львові не зовсім благополучно. На жаль, можливості знайти інше приміщення для проведення виставки у Львові організатори не мають [7].

Також недоліком деякі фахівці вважають намагання зосередити найважливіші літературні акції саме на Форумі. Таке прагнення призводить до того, що протягом решти року в книжковому житті країни панує практично повна летаргія, а навіть якщо й відбуваються якісь акції, то переважно проходять повз увагу широкої аудиторії, звиклої, що «час читати» в нас чітко лімітований кількома вересневими днями. Не менш прикро й те, що у Львові фактично не існує залів, у яких було б зручно проводити літературні чи музичні акції, не кажучи вже про їхнє поєднання. Тіснява, задуха, відсутність належної акустики та звукопідсилювальної апаратури — в таких умовах відвідувачі Форуму повинні насолоджуватись спілкуванням з улюбленими письменниками. На жаль не все залежить від організаторів, зокрема, наявність виставкових площ. Тому починаючи з 2006 р. громадська організація «Форум видавців» активно розширює діяльність, виступаючи організатором додаткових книжкових виставок-ярмарків у Львові та Києві.

Найбільшою книжковою виставкою у східному регіоні України є Харківський Міжнародний фестиваль книговидавців та книгорозповсюджувачів «Світ книги». Він був започаткований 1999 року, з ініціативи концерну «Райський куточок» та за підтримки Харківської обласної

МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЦТВА

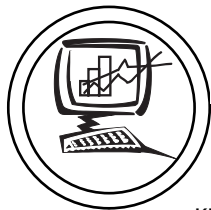
державної адміністрації і виконавчого комітету міської ради. Перший фестиваль зібрав 247 учасників із 30 міст України, а також професіоналів книжкової справи з Росії, Словаччини, Великобританії, Сирії [4]. За свого існування фестиваль став вагомим культурним проектом, який об'єднує книговидавців і книгорозповсюджувачів, поліграфістів, поетів, письменників і, звичайно, читачів не тільки з України, а й з близького та далекого зарубіжжя. Фестиваль, як постійно діючий, занесений до програми соціально-економічного розвитку міста Харкова. Традиційно головою оргкомітету є Харківський міський голова.

Серед інших регіональних книжкових виставок-ярмарків помітними явищами є Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині», яку організують Міністерство культури і туризму України, Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів, Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького за підтримки Одеської обласної державної адміністрації та виконавчого комітету Одеської міської ради; Міжнародний книжковий ярмарок «Кримська весна» (Сімферополь), книжкова виставка-ярмарок «Зелена хвиля» (Одеса), книжкова виставка-ярмарок «Хортицькі джерела» (Запоріжжя).

Отже, в Україні існує декілька потужних книжкових виставок-ярмарків, які користуються значною популярністю у видавців та книгорозповсюджувачів, збирають тисячі відвідувачів та привертають увагу всеукраїнських і місцевих ЗМІ. Основними

центрами виставково-ярмаркової діяльності можна вважати Львів, Київ, Харків та Одесу, в інших містах України книжкові виставки-ярмарки значно менші за масштабами і мають здебільшого місцевий характер. Вивчення досвіду організації основних книжкових виставок-ярмарків дало можливість розподілити їх організаторів на 3 основні групи.

Перша група — це державні органи влади і управління та підприємства державної форми власності, зокрема: Державний комітет телебачення та радіомовлення України та ДП «Український дім». За їх ініціативою було проведено кілька книжкових виставок-ярмарків в Києві, особливістю яких є безкоштовна участь для видавців. Це мало б стати одним з механізмів сприяння діяльності книговидавничих організацій і розвитку книжкового ринку України в цілому. Але, на практиці, низька активність організаторів у використанні маркетингових інструментів, недосконала рекламно-інформаційна підтримка призводить до того, що ці заходи не отримують широкого розголосу в пресі та не викликають зацікавленості ані у значній кількості відвідувачів, ані у фахівців книжкової галузі. Отже, роль даних виставок зводиться до сприяння роздрібній реалізації видань окремими учасниками, причому прибутковість забезпечується, здебільшого, завдяки безкоштовній участі. На жаль, за умови незмінної концепції заходів, вони є безперспективними з точки зору суттєвого впливу на розвиток українського книговидання.

МЕНЕДЖМЕНТ ВИРОБНИЦТВА

Друга група організаторів книжкових виставок-ярмарків — це суто комерційні організації, такі як концерн «Райський куточок», що є власником харківського книжкового ринку, компанія «Експо-південь-сервіс» в Одесі та виставкова компанія «Медвін» в Києві. Слід зазначити, що при організації книжкових виставок-ярмарків дані підприємства не ставлять за основну мету отримання прибутків, оскільки усвідомлюють, що вітчизняний книжковий ринок не готовий їх забезпечити. Свідченням цього є набагато нижчі, порівняно з аналогічними заходами інших галузей, ціни на виставкову площу та інші послуги, система знижок та альтернативних варіантів участі для невеликих видавництв. З цієї причини комерційні організації намагаються мінімізувати свої витрати і залучають до спільної діяльності безпосередніх учасників та громадські організації, освітні заклади та волонтерів. Основна користь, яку отримують виставкові компанії фінансуючи книжкові виставки, це створення позитивного іміджу та налагодження зв'язків з пресою. Але цим, власне, інтереси комерційних організаторів і обмежуються. Звичайно, вони зацікавлені у зростанні прибутковості книжкових виставок, але інвестувати в їх розвиток ще більше коштів вони не готові.

Саме тому важлива роль в організації книжкових виставок-ярмарків належить третій групі — громадським і благодійним організаціям, які захищають інтереси суб'єктів книжкового ринку. Більшість таких органі-

зацій налагоджують співпрацю з комерційними підприємствами або державними органами управління і виступають співорганізаторами книжкових виставок, оскільки саме вони найбільш обізнані з актуальними проблемами, тенденціями і потребами книжкового ринку. Прикладом таких організацій є «Асоціація видавців та книгорозповсюджувачів України», «Асоціація «Навчальна книга» та інші. Автономною в цьому плані сьогодні є лише громадська організація «Форум видавців». Львівський форум довів свою успішність, що проявляється у схвальних відгуках фахівців і преси, щорічному ажіотажі серед відвідувачів, яких було більше 50 тисяч у 2008 році та високій прибутковості для учасників [6].

Але головною відмінністю саме громадських організацій є те, що окрім книжкових виставок-ярмарків, вони переймаються проблемами культури, книги і читання в країні загалом, не обмежуючи свої інтереси лише прибутковістю книговидавничого сектора економіки. ГО «Форум видавців» ініціює благодійні акції збору книжок для бібліотек, дитячих інтернатів, проводить кампанію популяризації дитячого читання «Книгоманія» та Міжнародний літературний фестиваль за участю відомих письменників не лише з України, але й з Росії, Білорусі, Польщі, Німеччини та інших країн. Для громадських організацій гостро стоїть проблема фінансування неприбуткових акцій, оскільки в законодавстві України існують значні недоліки щодо регулювання механізму

надання благодійної допомоги та підтримки діяльності громадських організацій. Сьогодні залучення коштів із зовнішніх джерел потребує від ГО значних зусиль, а невпевненість у тому, що будуть знайдені кошти в достатній кількості, стримує розвиток існуючих заходів і ускладнює започаткування нових.

Висновки

Проведений аналіз свідчить, що порівняно з 90-ми роками, книжкові виставки-ярмарки в Україні помітно прогресують, проте, невирішеними залишаються і численні проблеми, які не дозволяють говорити про відповідність вітчизняних книжкових виставок сучасним європейським тенденціям.

Отже, номінально організація виставково-ярмаркової діяльності має сприяти діяльності видавництв і розвитку книжкового ринку (створенню позитивного іміджу видавництв, вивченню попиту на книжкову продукцію, ідентифікації проблем книговидавання і книгопоширення). На практиці, як канал збуту, виставково-ярмаркова діяльність не дає очікуваного ефекту. Основними причинами є недостатня увага організаторів до маркетингових інструментів, недосконалість здійснюваної рекламно-інформаційної діяльності, почас низький рівень технічного забезпечення, незадоволення потреби у розширенні виставкових площ.

1. Ботанова К. Слов'янський базар. Книжковий [Електронний ресурс] К. Ботанова // Дзеркало тижня. — 2007. — 8-14 вересня. — Режим доступу : <http://www.dzerkalotyzhnya.ua>. 2. Державний комітет телебачення і радіомовлення України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.comin.kmu.gov.ua>. 3. Клішина М. Переможці роблять ставки на виставки [Електронний ресурс] М. Клішина // Виставковий центр «КиївЕкспоПлаза». — 2008. — Режим доступу : <http://www.exropლაზа.kiev.ua>; Книжковий ринок в умовах загальної економічної кризи. Аналіз, прогнози. Можливості протидії [Електронний ресурс] // Електронна версія газети «Друг читача». — Режим доступу : <http://www.vsiknyhy.net.ua>.; Костів Л. Видавці збираються на книжкові виставки-ярмарки [Текст] Л. Костів // Книжковий огляд. — 2002. — № 4. 4. Міжнародний фестиваль книговидавців та книгорозповсюджувачів «Світ книги 2008» // Умови участі / Концерн «Райський куточок». — Харків, 2008. 5. Портал української книжкової індустрії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uabooks.info>. 6. Форум видавців [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bookforum.com.ua>. 7. Худицький В. Львівські виставки: криза жанру чи затишся перед ривком [Електронний ресурс] В. Худицький // Дзеркало тижня. — 2007. — 1-7 грудня. — Режим доступу : <http://www.dzerkalotyzhnya.ua>.

Рецензент — А. В. Кваско,
к. е. н., доцент, НТУУ «КПІ»

Надійшла до редакції 26.11.09